

Вера Миланковић

Факултет музичке уметности, Универзитет уметности у Београду, Србија
vera.milankovic@gmail.com

Поредак ритма у српској народној песми

Сажетак

Циљ рада је откривање унутрашњих пропорција српске народне песме коју одликује савршени спој поезије и мелодије, јер су је бројне генерације певале, преносиле и усавршавале. У раду је дат преглед различитих видова метричке структуре српске народне песме и успостављен поредак ритмичких слојева на примеру неколико изабраних метрички занимљивих песама. Резултат метричке анализе која произлази из пажљивог разврставања ритмичких слојева према њиховом поретку пружа видљиву слику свеколиког богатства, правилности и савршенства српске народне песме. Увид у унутрашњу структуру српске народне песме пружа и могућност склапања сасвим природне скице могућег аранжмана песме за разне инструменталне, односно вокалне саставе.

Кључне речи: српска народна песма, поетско-музички ритам, метричка структура

Увод

Теоретску основу овог рада чини литература која садржи записе српских народних песама (Васиљевић, 1950а, 1950б; 1953; Vasiljević, 1996) и српских црквених напева (Barački, 1990), као и литература која се бави поступком мензурисања напева из Осмогласника према записима Ненада Барачког (Миланковић, 2006).

Рад је усмерен ка могућностима практичне примене претходно анализираних музичко-етичко-образовних импликација српске музичке традиције, посебно српске народне песме. Циљ је упознавање сопствене музичке традиције и објашњење савршенства и лепоте српске народне песме кроз поступак откривања њених природних унутрашњих пропорција – потпуног споја поезије и мелодије који је исклесан вековним преношењем са генерације на генерацију.

На основу анализираних записа народних песама из наведене литературе пронашли смо да неравномерни и равномерни метрички модели имају исти метрички поредак (Миланковић, Петровић и Зеџ, 2006). У раду се даје преглед различитих видова метричке структуре српске народне песме: равномерне (изохроне), неравномерне (неизохроне) и њихове комбинације. Све песме се певају уз тактирање, како би се и кроз покрет осетила, видела и разумела њихова метричка структура. Затим је успостављен поредак ритмичких слојева на примеру неколико изабраних метрички занимљивих песама из горе наведене литературе.

Преглед метричких структура српске народне песме

У одабраним српским народним песмама заступљени су различити типови метричких структура:

1. Равномерни мейџар који је равномерно ђруйисан:

- а) песма „С оне стране Дунава” (2/4)
- џ) песма „Градиниом цвеће цветало” (3/4)
- в) песма „На ливади ситна киша” (6/8)
- г) песма „Бугар Мара” (9/8)

У запису песме „С оне стране Дунава” из Чуруга у Срему (Vasiljević, 1996: 44) испод деонице гласа исписана је деоница пулса, испод ње ритам слогова, а најзад и ритам речи (Пример 1). Најзанимљивија је линија ритма речи, која нам открива тајну невидљивог контрапункта ове песме. Посебно је занимљива (не)правилност петог, односно седмог такта.

Пример 1. Песма „С оне стране Дунава”

глас

пулс

ритам слогова

ритам речи

С'о-не-стра-не Ду-на-ва и-ма једн-на ко-ле-ба. У ко-ле-би се - ка га-ра-ва и ле-па.

У овој првој групи проналазимо комбинације равномерних метричких врста. На пример, песма „Борјанко Борјанке” из Кратова садржи комбинацију мера 6/8 и 3/4 (Пример 2).

Пример 2. Песма „Борјанко, Борјанке”

глас

пулс

ритам слогова

ритам речи

Бор-јан-ко Бор-јан-ке сол ти-ли си мо-ма Бор-јан-ко Бор-јан-ке сол ти-знашсе пе-јеш

2. Равномерни мейџар који је неравномерно ируйисан:

а) песма „Ситан камен до камена” (2/4+3/4+4/4)

б) песма „У башти ми зумбул цвета” (6/8+9/8)

Песма „Ситан камен до камена” из Пљеваља има равномеран пулс који је неравномерно распоређен тј. наизменично се смењују мере 2/4, 3/4 и 4/4, или другим речима, током песме се мења такт (Пример 3).

Пример 3. Песма „Ситан камен до камена”

глас
Си - тан ка - мен до ка - ме - на си - тан ка - мен до ка - ме - на.

пулс

ритам слогова

ритам речи

г.
Зе - лен - здра-вак до ко - ље - на зе - лен здра-вак до ко - ље - на.

п.

р.с.

р.р.

3. Неравномерни мейџар који је равномерно ируйисан:

а) песма „Горанине ћафанине” (5/8, 3+2)

б) песма „Недо Недо бела Недо” (7/8, 3+2+2)

в) песма „Столе ми се ожени” (7/8, 2+2+3)

г) песма „Удаћу се мајко” (9/8, 2+3+2+2)

д) песма „Извор вода извирала” (9/8, 2+2+3+2)

ђ) песма „Оф датим злато злаћено” (9/8, 2+2+2+3)

Песма с Косова „Столе ми се ожени” има неравномеран пулс, а метрички поредак тј. распоред краћих, односно дужих пулсева по шеми 2+2+3 задржава се током читаве песме (Пример 4).

Пример 4. Песма „Столе ми се ожени”

глас $2+2+3/8$ Сто - ле ми се о - же - ни Сто - ле ми се о - же - ни

пулс $2+2+3/8$

ритам слогова $2+2+3/8$

ритам речи $2+2+3/8$

г. $2+2+3/8$ Сто - ле ми се о - же - ни у - зе же - на у - ба - ва.

п. $2+2+3/8$

р.с. $2+2+3/8$

р.р. $2+2+3/8$

4. Комбинација равномерної и неравномерної мейтра:

- а) песма „Ој ђевојко јагње младо” (5/8+6/8)
- б) песма „Ој голубе мој голубе” (5/8+4/4)
- в) песма „Чарна горо пуна ти си ’лада” (6/8+8/8)
- г) песма „Што тај сокак аман” (8/8+7/8+9/8)
- д) песма „Ој голубе мој голубе” (8/8+4/4)

Песма „Ој голубе мој голубе” из Крушевца садржи смену равномерног (мера 4/4) и неравномерног метра (мера 8/8) (Пример 5).

Пример 5. Песма „Ој голубе мој голубе”

глас $2+3/8$ Ој го - лу - бе мој го - лу - бе не па - дај ми на ма - ли - не

пулс $2+3/8$

ритам слогова $2+3/8$

ритам речи $2+3/8$

5. Неравномерни мейџар који је неравномерно ируйисан:

а) песма „Лази Лазо, Лазаре” (8/8 [3+2+3] + 8/8 [2+3+3] + 9/8 [2+3+2+2] + 9/8 [2+2+2+3])

За разлику од досадашњих песама, ова песма има изузетно занимљиву метричку структуру. Ради се о неаравномерном пулсу, али за разлику од песме „Горанине ђафанине” мења се не само број потеза у тактирању, већ и редослед краћег (дводелног) и дужег (троделног) пулса. Прва два такта, иако оба 8/8, немају исти распоред пулсева: први такт има 3+2+3, а други 2+3+3. У наставку следе два такта у мери 9/8, али с другачијим распоредом пулсева: 2+3+2+2 и 2+2+2+3 (Пример 6).

Пример 6. Песма „Лази Лазо, Лазаре”

глас

Ла - зи Ла-зо, Ла-за-ре, Ла-зи Ла - зо, Ла-за-ре, Ла-зи Ла-зо, Ла-за-ре, Ла-за-ре!

пулс

ритам слогова

ритам речи

ритам метра

Закључак и импликације

У раду смо желели да покажемо да се унутрашња структура и лепота једногласне народне мелодије крије у хијерархијском поретку њене метричке структуре. Метар нуди могућност за прављење пратње: испод мелодије песме налази се линија пулса, затим линија ритма слогова, те најзад линија ритма речи. Најзанимљивија је линија ритма речи, која нам открива тајну невидљивог контрапункта песме. Приказом хијерархије метричке структуре показали смо да српска народна песма у себи крије сопствени контрапункт, а на основу метричког поретка који је представљен као скица својеврсне партитуре, којој би требало само дефинисати тоналну вертикалу.

Импликације овог рада наговештавају поступак претварања метричке у музичку партитуру тј. процес хармонизације српске народне песме. Наиме, како су елементи вишегласја у српском народном певању бордун, хетерофонија или паралелно кретање гласова, тако је потребно да се управо они користе при хармонизацији српске народне песме. Један од начина да сачувамо оригинални звук народне песме јесте да је хармонизујемо користећи само и искључиво тонове из мелодије.

Литература

Barački, Nenad (1990). *Notni zbornik srpskog narodnog crkvenog pojanja po karlovačkom narevu*. Kragujevac: Kalenić – Izdavačka ustanova Eпархије šumadijske.

Васиљевић, Миодраг А. (1953). *Народне мелодије из Санџака* (том CCV, књига 5). Београд: Музиколошки институт САНУ.

Васиљевић, Миодраг А. (1950а). *Јуђословенски музички фолклор I*. Београд: Просвета.

Васиљевић, Миодраг А. (1950б). *Јуђословенски музички фолклор II – Македонија*. Београд: Просвета.

Vasiljević, Zorislava M. (1996). *Srpsko muzičko blago*. Beograd: Prosveta.

Миланковић, Вера, Петровић, Милена и Зеђ, Драга (2006). Типови метричких образађа у српској народној музиђи. У: Г. Каран (Ур.), *Зборник IX Педађошкођ форуђа* (109–121). Београд: Факултет музичке уметности.

Миланковић, Вера (2006). Читање Осмогласника – Педађошки аспект. У: Г. Каран (Ур.), *Зборник IX Педађошкођ форуђа* (121–130). Београд: Факултет музичке уметности.

THE RHYTHMIC HIERARCHY IN SERBIAN FOLK SONGS

The aim is to reveal inner proportions of Serbian folk songs acceding perfect connection between poetry and music, because numerous generations have carved it through time, perfecting it while transmitting from one generation to the other. This paper gives a survey of Serbian folk songs different metric structures from isochronous to free rhythm. It is followed by establishing the hierarchy of the rhythmic layers in a selection of metrically interesting songs (from isochronous to rhythmically free). The result in metric analysis derived from careful sorting rhythmic layers according to their hierarchy, provides a visible image embracing richness, orderliness and the perfection of the Serbian folk song. Insight into the inner structure of the Serbian folk song provides the possibility of constructing a totally natural sketch of a possible song arrangement for various instruments i.e. vocal ensembles.

Keywords: Serbian folk song, poetic-music rhythm, metric structure